

"א גליציאנער שטיקל תורה..."

בו יבואו עניינים שונים על סדר פרשיות התורה
בהגונו גדולי הדורות מאורי גליציה
כולם אהובים כולם ברורים
לחדש ולהעמיק בדת נפש משיבת מתן נהליאל

מגילת אסתר ופורים || גיליון רל"ה

יעשו עץ גבוה חמישים אמה.

[העתק מכתב יד ממש של הרה"ק רבי אהרן הורוויץ¹ אבד"ק ואדמו"ר מבייטש זצל"ה חתן האי סבא קדישא רבשכבה"ג מרן בעל דברי חיים מצאנז צוקללה"ה]

אהרן הורוויץ אבד"ק בייטש
כעת חונה בעיר קאשוי

לכבוד האי גברא רבא ה"ה הרב הגאון המפורסם בתורה וביראה באמת ובתמים נודע בשערים שפל ברך כש"ת מו"ה ר' שאול בראך שליט"א [צוק"ל] אבד"ק קאשוי יע"א.
הנה באתי לקיים מצות משלוח מנות איש לרעהו, על כן הנני שולח לכבוד הדרת גאונו שיחי' מגדנות ודגים חיים ויפים, וציגארען וחסד הנקרא (נואינט)² ומשקה שני צליחות [צלוחיות?] שכר טוב³ ועוד שאר דברים, מנאי ידידו אוהבו הדורש שלום תורתו בלב ונפש חפצה ומברכו בשמחת הפורים בחדוה ובדיצה ובשמחת הלב, הק' אהרן הורוויץ בן ה"צ הגאון הקדוש מדזיקוב זצל"ה בעל המחבר ספר אמרי נועם, וחתן ה"צ הגאון הקדוש רבשכבה"ג מצאנז זצל"ה בעל המחבר ספר דברי חיים.

¹ הרה"ק מבייטש נסתלק לבית עולמו בי"ב אדר תרפ"ז, השבוע מלאו תשעים ושמונה שנים לאשכבתיה דרבי, ובאותו יום נפטר כמה שנים אחריו בנו ממלא מקומו הרה"ק רבי אלתר אליעזר שמילא את מקומו אחריו בקאשוי, והמכתב ששלח להגה"ק רבי שאול בראך, הוא מחמת ידידות רבה שהיתה ביניהם אחר שהה"ק היה דר בסוף ימיו בקאשוי זמנים טובא וכן בעת מלחה"ע כמדומה, והגאבד"ק קאשוי התבטא עליו גדולות ונצורות והשתדל לחזקו בכל עת ואכמ"ל. כמו כן היה הה"ק הנ"ל מסתופף בשנים רבות בימי הקיץ אצל אחיו הגדול זקה"ק בעל 'עטרת ישועה' זיע"א, וכאשר היה שב לביתו על ימים הנוראים, היו מספרים שאפילו גויי הארצות היו מתאספים מסביב לביתו נאוה קודש לשמוע ההכנות לתפילות הימים הנוראים עם המשוררים עם הניגונים הקדושים החדשים שהביא עמו מדזיקוב, זיע"א.

² ראיתי בגליון נחמד אחד 'ויקהל דוד' שהביא מקורות למנהג ישראל תורה לאכול מאכל זה ונביא מהם - [מספר זכר דוד מ"ג פק"ח -] בראפשיץ נהגו לאכול ביום הפורים נאהנ"ט, שמדבקים פירורי אגוזים או שומשמן ופארפיל ומטגנים אותם בדבש ונעשה גוש אחד וקורין אותו נאהנ"ט, ומשיירים מזה לשבת הגדול לאכול בקידושא רבא.

ראיתי בספר לחם הפנים [פ"י או"ח סימן תרצ"ה סעיף כ'] וזה לשונו - יש אומרים דהעץ שנתלה [עליו] המן של אגוז היה ואולי על זה נהגו לעשות מרקחת שקורים נוקיט"א בלע"ז. [וכן מספר מלבוש לשבת ויום טוב דף ס"ו -] המנהג לברך על ה'נואינט' בורא פרי העץ, לרמז על הא דאמרו רז"ל [חולין קל"ט:]: המן מן התורה מנין, המן העץ [בראשית ג', י"א] ובספר ברכת יצחק כתב דרבינו מהר"ן היה אומר על המאכל נאה"ט שהוא לשון 'גענאד' [- חסד].

יש שאמרו מליצה על זה שהוא על שם ה'קרוב'ץ' שאומרים באמצע התפילה בשחרית ביום הפורים, דלכמה פוסקים [עיין אליה רבא או"ח סימן נ"ג] הוא טעות, ושמו הנכון הוא 'קרובות', ולכן אוכלים מאכל זה כי 'נואינט' הוא מלשון קירבה. עוד אמרו בטעם הדבר, כי עיקר ההצלה והנס בפורים היה שנתאחדו בני ישראל ונעשו מקורבים זה לזה באהבה ורעות, כמו שאמרה אסתר המלכה [אסתר ד', ט"ז] **לך כנוס את כל היהודים וגו'.**

טעם לאכילת נאהנ"ט בפורים יש לומר על דרך רמז [דברים ד', ז'] **כי מי גוי גדול אשר לו אלוקים קרובים אליו כה' אלוקינו בכל קראנו אליו,** ובפורים השי"ת קרוב אלינו ואנו גם כן רוצין להתקרב אליו, על כן אוכלים מאכל נאהנ"ט.

רמז למנהג זה, יען כי המן אמר **ישנו עם אחד מפורז ומפורד בין העמים** והיינו שיש חס ושלום פירוד לבבות ביניהם, על כן אוכלים המאכל נאהנ"ט שרומז על התחברות כמאמר אסתר **לך כנוס את כל היהודים** היינו שיתחברו להיות כאיש אחד בלב אחד, ועל ידי זה יצמח להם הישועה מן השמים.

[ומספר אהבת וסגולת ישראל עמ' קכ"ג הביא שם -] ויש להוסיף על זה על ידי נאהנט הנ"ל המרומז לאחדות נוכח בקרוב [נאהנט] שהוא בלשון הקודש בקרוב ובמהרה דידן לגאולתינו ופדות נפשינו אמן.

³ לענ"ד נראה לקיים מש"כ 'צליחות', שהרי העתקה היא מלשון הקדוש זיע"א, ואם נאמר שכתב כך, יש להעמיד דבריו כדרך צדיקי בית דזיקוב וראפשיץ נ"ע, דהרי ידוע אמרת זקה"ק בעל 'עטרת ישועה' זיע"א בעת הקפות בשמחת תורה 'חומל דלים הצליחה נא', דמספר ד"ל יש לו חילוק לשנים, והוא פעמיים טו"ב, והיינו שיקח הקב"ה הדלות של כלל ישראל והצליחה' מלשון לבקעו לשנים, כמו צליחת הירדן וכו' עיי"ש, ואם כן הכא נמי הוו שני צליחות, דמילת 'שכר' מתחלקת לשנים והוי ר"ס, וכן 'טוב' הוי צליחה דתיבת ד"ל כנ"ל, ויחד הוי ס"ר ד"ל, היינו להסיר הדלות מכלל ישראל, על ידי שני צליחות, דשכ"ר ודטו"ב, ודו"ק אכ"ר.

ואגב אכתוב לכבוד הדרת גאונו שליט"א איזה דבר תורה מה שחידשתי על ימי הפורים. הנה ידוע מספרים הקדושים אשר ימי הפורים הם עת וזמן למחילת עוונות כמו יום הכפורים, ואדרבא שהוא גבוה יותר כי יום כפורים הוא כמו פורים בכף (הדמיון) (הפועל), וגם ביוצר של פרשת זכור אומרים – ואם כל המועדים יהיו בטלים וימי הפורים לא נבטלים – אך יש חילוק, כי פורים הוא תיקון הושט להרבות באכילה ושתיה, ויום כפורים הוא תיקון על הקנה להתענות ולזעוק אל המלך מלכי המלכים הקדוש ברוך הוא תפילות, ועוד יש הפרש כי בערב יום כיפור מצוה להרבות באכילה ושתיה ובערב פורים מצוה להתענות כי היא תענית אסתר⁴ – ולזה קני"ה וש"ט בגימטריא ע"ת שאז הוא עת רצון למחילת עוונות כמו יום כיפורים.

והנה המן הרשע ימח שמו רצה לעורר חטא של עץ הדעת כמו שאמר יעשו עץ גבוה חמישים אמה, אך הכנסת ישראל פעלה שתופר עצתו על ידי חמישים אתון של קריאת שמע מה שאומרים פעמים בכל יום כמו שהביא הזוהר הקדוש, והמן הרשע ימח שמו שהיה מזרע עמלק ימח שמו שעשה מן ד' דאחד עשה רי"ש, שהיא אח"ר, מחמת שאמר שיש שתי רשיות רחמנא ליצלן כמו שאמר האריז"ל – אל אחר גימטריא עמלק והטעה עם מספר קצ"ו, כי מן ד' לר' הוא חילוק קצ"ו, ולזה המן במילואו כזה – ה"ה מ"ם נו"ן גימטריא קצ"ו – - - וזה בשעת קילל השם יתברך את האדמה אמר קוץ ודרדר תצמיח לך היינו מספר קו"ץ שעשה דרדר – מד' – ר'.

ובזה קוראין בפורים ויבא עמלק ומסיים מלחמה לה' בעמלק 'מדר דר', וזה היא המלחמה שיעשו בחזרה, ד' דאחד וישראל עם קדשו מאמין הוא שהשם יתברך הוא אחד יחיד בעולם עושים בחזרה מן ר' ד' ובה קוראין בפרשת זכור ומסיים תמחה את זכר עמלק מתחת השמים לא תשכח, על כן באם ימחה במספר זכר מן עמלק ימח שמו, נשאר במספר אחד, וזה נוכל לומר הפשט בגמרא – ישב לו קוץ בושט היינו בימי הפורים שאז תיקון על הושט יעשו תשובה וימחול לו השם יתברך כל העוונות אמן.

הנ"ל

ואבקש להודיעני תשובה אם הוטב זאת בעיניו, הנ"ל

ספר דברי ישכר דוב עה"ת ומועדים מהגאה"ק רבי ישכר דוב לפשיץ הי"ד מאונגוואר שהו"ל בנו הגאה"ק רבי יחזקאל שרגא לפשיץ – הלבשרטאם מסטראפקוב [מלפנים אבד"ק יאבלאנקא [גאליציה] באמברק, ומו"ץ באונגוואר, בערעגסאס וראבד"ק רמלה] ירושת"ו תשכ"ד עמ' ה'

ויזעק זעקה גדולה ומרה.

חז"ל אמרו ויזעק זעקה גדולה, מה אמר, רב אמר – גבר המן מאחשוורוש, ושמואל אמר – גבר מלכא עילאה ממלכא תתאה, כוונת המדרש, מפרש בעל 'בנין אריאל' על פי מאמרם – מה ראתה אסתר שזימנה את המן שלא יאמרו בני ישראל – אחות לנו בבית המלך ויסיחו דעתם מתשובה, לכן החניפה להמן, וזה רמזו חכמינו זכרונם לברכה באמרם שאמר להם מרדכי – אל תבטחו באחותכם אסתר כי גבר המן על אחשוורוש, לכן לא תועיל בקשת אסתר, ושמואל אמר שבכלל אין הדבר תלוי באחשוורוש והכל ברשות מלך עליון, אם כן מוטב להניח את הטפל להשתדל אצל אחשוורוש, וטוב יותר להתפלל אל ה' ולשוב אליו בתשובה שלימה, וזה שאמר גבר מלכא עילאה זה מלך מלכי המלכים.

בעל כתב סופר מפרש המדרש על פי מאמרם 'מי מושל בי צדיק', כי הקדוש ברוך הוא גוזר וצדיק מבטל, והנה יען צווח מרדכי ולא נענה, לכן צעק 'גבר מלכא עילאה', זה הקדוש ברוך הוא, על 'מלכא תתאה' זה הצדיק שבדור שמושל על השם יתברך ומבטל גזירותיו, ולא נצרך לדחוק כפירוש רש"י שהיא לשון נקיה.

וכעין זה שמעתי מן הקדוש ר' משה'ניו מבאיאן צ"ל [הי"ד] שזו כוונת התפילה שאנו מתפללים בלילי שבתות באמרנו על השם יתברך שהוא 'מלך מלכי המלכים', וקשה להבין מה הוא ענין 'מלך מלכי המלכים', אבל לפי האמור יובן, כי השם יתברך הוא מלך, והצדיק הוא בבחינת 'מלך המלכים', מפני שיש ביכלתו לבטל גזירתו של השם יתברך, אבל אם אין זה רצון השם, אז גובר באמת מלכא עילאה על מלכא תתא, לכן השם יתברך כביכול הוא 'מלך מלכי המלכים', היינו הוא גובר על הצדיקים.

ספר ליקוטי בתר ליקוטי על חמש מגילות לגאה"ג רבי שמואל אלטער מלבוב ופאדוואלטיסיק ואח"כ בווינא-הוואנה-ניו יארק [וכבר כתבנו בעבר שנשמך מאת גדולי גאליציה, המהרש"ם, הג"ר מאיר אריק (שאח"כ לקח את בנו לחתן) והגרא"ל ברוידא אב"ד לבוב]

השתיה כדת אין אונס כי כן יסד המלך על כל רב ביתו לעשות כרצון איש ואיש.

מהגה"ק רבי אריה ליבוש לפשיץ זצלה"ה האדמו"ר מאפטא⁵

⁴ בספר שליטת אחד מתלמידי החכמים מגאליציה – ליקוטי בתר ליקוטי להג"ר שמואל אלטער על חמש מגילות – מביא [עה"פ על כן על כל דברי האיגרת הזאת –] ששמע כן – פורים, התענית קודם לו, וביום הכיפורים אכילה קודם ואחר כך התענית, וזה נרמז בתפילתנו והסר שטן מלפנינו ומאחרינו, היינו אם השטן מקטרג על אכילה שלנו בפורים, יסתכל על התענית שאנו מתענים לפניו, ואם מקטרג על האכילה שאנו אוכלים בערב יום הכיפורים, יסתכל על התענית שלאחריו. וש"י.

⁵ הגאה"ק הלז היה בנו של הרה"ק רבי יוסף זכריה מסליפוי, בהרה"ק רבי חיים דב מיאנעווע, בהרה"ק רבי אריה לייבוש לפשיץ הוא הגאה"ק אב"ד בריגל ווישניצא ובעל 'אריה דבי עילאי'.

הגה"ק רבי אריה לייבוש מאפטא היה חתן הרה"ק רבי חיים מאיר מפינטשוב, שימש ברבנות ספאקוב ובוסק טארנא, אחר פטירת אביו עבר לאפטא למלא מקומו, ובמלחמה"ע הראשונה ברח לבודפעשט, ואח"כ היה כעשר שנים בטארנא שבגאליציה, ואח"כ עלה לאה"ק ומנו"כ בהר הזיתים, בנו הגאה"ק רבי ישכר דב היה חתן הרה"ק רבי אברהם שלום מסטראפקוב זיע"א, ונעקה"ש באושוויץ.

והשתיה כדת אין אונס כי כן יסד המלך... לעשות כרצון איש ואיש. והנה אמרו חכמינו זכרונם לברכה איש ואיש זה מרדכי הומן ששניהם היו שרי משקה למלך אחשוורוש והיו משמשים בסעודה, אין אונס פירושו ששום אחד לא היה מאנס את הסועדים בסעודה לשתות יין משתייהם, עיין שם בגמרא דף [י"ב].

והנה משמע מזה ששניהם, בין מרדכי בין המן היה להם רצון שוה בזה הענין לא להכריח לשתיה, וקשה מאוד להבין איך אפשר שיהיה למרדכי והמן רצון שוה, ובפרט בענין שתיית יין נסך⁶, הא מרדכי היה ההיפך מהמן מן הקצה אל הקצה, ואיך אפשר שבדבר אחד ישתנו לדעה אחת, בשלמא מרדכי לא רצה שיכשלו ביין נסך מחמת איסור שבו, אבל המן הרשע מה טעמו.

ואפשר לתרץ דהמן הרשע טעה בענין אחד והוא – כי תמיד יודעים אנו כשמדבר בש"ס מענין אחד ואחר כך כתב הלשון 'דבר אחר' הוה שם לפני התחלת תיבות 'דבר אחר' סליק עניינא דהיינו שסיים פירוש הראשון ומתחיל פירוש אחר או ענין אחר, אבל כאן לא היה כך.

כי כאן אמרו חכמינו זכרונם לברכה, - לית מאן דידע לישנא בישא כהמן, כי רצה לעשות פירוד לבבות בין ישראל לאומות העולם ולהרבות שנאותיהם מזה לזה על ידי שהתאמץ להוכיח לאחשוורוש שהם עם אחד שאינם רוצים להתערב בין הגויים ויש להם שבתות ומועדים בפני עצמם ואינם אוכלים ושותים ממאכלי אומות העולם.

והנה אמרו חכמינו זכרונם לברכה [עבודה זרה ל"ו]: שאסרו פיתם משום שמנם ושמנם משום יינם ויינם משום בנותיהם ובנותיהם משום 'דבר אחר', והיה סובר המן שסוף המאמר הוא 'משום בנותיהם', ואם כן אם זה הוא סוף המאמר הרי מכאן משמע דאכילת פת ושמן ויין גורמים ומביאים לבסוף לידי חיתון זה עם זה, ואם כן חשש המן שעל ידי חיתון יהיו לעם אחד ואז תתקלקל ותופרע מחשבתו הרעה שרצה להשניאם על האומות, ואם כן מכח חשש קירוב דעת ישראל לעכו"ם הסכים המן שלא להכריחם לשתות יין ולאכול מאכליהם דאם כן תופרע מחשבתו הרעה שרצה להשניאם בעיני האומות.

אבל מרדכי ידע שזה אינו סליק ענינא רק הסוף הוא 'דבר אחר' משום 'דבר אחר' שהוא עבודה זרה רחמנא ליצלן, ואם כן איסור פתם הוא משום שלא לגרום קירוב לבבות שמביא לידי עבודה זרה רחמנא ליצלן.

ואם כן הרי שניהם מרדכי והמן רצו למנוע קירוב לבבות בין ישראל לעכו"ם אלא שהמטרות היו משונות, שמרדכי ראה בזה טובה לישראל להבדילם מן העמים שלא יכשלו בעבודה זרה רחמנא ליצלן, והמן ראה בזה רעה לישראל על ידי שיהיו בדולים מן העמים שעל ידי זה תוגדל שנאת הגויים לישראל, ושניהם למדו מגזירת חכמינו זכרונם לברכה הנ"ל – פתם משום יינם וכו', אלא שמרדכי גמר את הגזירה עד הסוף שלא יכשלו בעבודה זרה רחמנא ליצלן, והמן גמר בגזירת בנותיהם שמחמת שנאתו לא רצה שיתערבו ישראל בהם, לכן שניהם הסכימו שהשתיה תהיה כדת בלי אונס, וכן אנחנו רואים תמיד שהקדוש ברוך הוא מנהיג את העולם כולו בטובו לטובתינו ואפילו כל מעשי הרשעים החושבים עלינו להכחידנו חס ושלום, אבל הקדוש ברוך הוא ברוב חסדיו מסבב כל מעשיהם לטובתינו וכל מה שהם חושבים לרעה הקדוש ברוך הוא חשבם לטובתינו ונזכה מהרה לבית משיח צדקנו בהרבה חסדים טובים מגולים לכל ישראל אמן ואמן.

ספר דברי ישכר דוב עה"ת ומועדים מהגאה"ק רבי ישכר דוב ליפשיץ הי"ד מאונגוואר שהו"ל בנו הגאה"ק רבי יחזקאל שרגא ליפשיץ – הלברשטאם מסטראפקוב [מלפנים אבד"ק יאבלאנקא [גאליציה] באמברק, ומו"ץ באונגוואר, בערעגסאס וראבד"ק רמלה] ירושת"ו תשכ"ד עמ' קל"ו

לא נעשה עמו דבר.

חכמינו זכרונם לברכה אמרו – [מגילה ט"ז]. – לא מפני שאוהבין את מרדכי אלא מפני ששונאין את המן, ונדחק המהרש"א לפרש איפוא מרומז זה בפסוק.

ובאמת לפי מה שפירש האלשיך הקדוש כתוב זאת בפירוש בפסוק, כי באמרם לא נעשה 'עמו' דבר, מפרש הק' מהר"ם אלשיך ז"ל – 'עמו' לא נעשה, אבל עם זולתו – זה המן – נעשה, מזה נראה בפירוש אשר שנאו את המן וקנאו בו על אשר גידלו המלך, כי לאיזה צורך הזכירו אשר עמו [עם מרדכי] לא נעשה רק עם המן, אין זה כי אם שנאתם להמן. (נראה לי).

ספר ליקוטי בתר ליקוטי על חמש מגילות לגאה"ג רבי שמואל אלטער מלבוב ופאדוואלטישיסק ואח"כ בווינא-הוואנה-ניו יארק [וכבר כתבנו בעבר שנסמך מאת גדולי גאליציה, המהרש"ם, הג"ר מאיר אריק (שאח"כ לקח את בנו לחתן) והגרא"ל ברוידא אב"ד לבוב]

ושמו מרדכי.

בגמרא [חולין קל"ט:]: – מרדכי מן התורה מנין, דכתיב **מר דרור** ומתרגמינן 'מירא דכיא'. יש להבין מאי נפקא מינה ברמז זה, ויש לפרש לפי מה שכתב ההרמב"ן [שמות ל', כ"ג] שהסכמת המפרשים היא שהמור בסממני הקטורת הוא הנקרא מוס"ק, והוא דם הנצרר בבטן החיה הדומה לצבי, הידועה בארץ הודו, ובלכתה בין השיחים בימי החום הגדול מגרדת בנפח ההוא, והדם יוצא צרור ולוקטים אותו מן האחו.

⁶ ואין להקשות דהוי רק סתם יינם, שהרי אחז"ל שהמן עשה עצמו אלוה, או שהיו עליו צלמים, ובודאי כל יין שהיה מוזג היה לנסך לעבודה זרה, ודו"ק, אמנם רבינו גאון ישראל הרבי רבי יהונתן אייבשיץ בעל **יערות דבש** [ח"א דרוש ג'] כתב להמליץ טוב על כלל ישראל שבאותו הדור שחס ושלום שעברו על איסורי דאורייתא ובודאי היה הכל רק איסורי דרבנן בשתיית יין נסך, בישול עכו"ם, בשר שנתעלם מן העין וכו'.

ואף כי יש תמהים איך יכנס בקטורת ובשמן הקודש דם חיה טמאה, כתב הרמב"ן זו אינה קושיא, כי הלחות היא הנאספת בה מרוב הדם ויזוב ממנה בחייה, אין בו לא טמאה ולא מיאוס, עד כאן, נמצא שמחיה טמאה יוצא דבר טהור, כי זה האיסור שבה נתהפך לטהור.⁷

מעשה יש לומר הפירוש – 'מרדכי מן התורה מנין', היינו הנס הנסתר שהיה בדורו של מרדכי, היכן מרומו מן התורה, ועל זה משיב, כי רואים במר דרור שמדבר טמא יצא דבר טהור עד שנכנס במקדש בשמן המשחה, וכן היה בימי מרדכי, שתחת ושתי המלכה היתה אחר כך אסתר המלכה, ותחת המן שהיה משנה למלך היה אחר כך מרדכי משנה למלך, וכן זה שבתחילה נתן אחשוורוש להמן רשות להשמיד ולהרוג את כל היהודים, - אחר כך נתהפך להיות כטהור ונתן לישראל רשות להשמיד ולהרוג בעמו שלו בכל מקומות ממשלתו, וראינו נס גדול שנתהפך הטמא להיות כטהור וצדיק נחלץ מיד רשע ואויב ניתן תחת נפשו.

ספר מהרש"מ הכהן על המועדים לפורים עמ' קמ"א לגאה"ג רבי שמואל מאיר הכהן האללענדער אבד"ק אמסאנא וטשערנאוויץ הו"ל ע"י ידידו רבני מכון 'מהרש"מ הכהן' להוצאת כת"י הגאז"ל

ותכתוב אסתר המלכה ומרדכי היהודי את כל תוקף.

[מגילה י"ח:] שאני רבי מאיר דמיקיים ביה [משלי ד', כ"ה] ועפעפיך יישירו נגדך וכו', מיושרין הן אצל רבי מאיר, ענין הדבר, ברבי מאיר היתה נכללת לגמרי תורה שבעל פה בתורה שבכתב, הוא היה שורש תורה שבעל פה, כדאיתא בכתבי האריז"ל, ולא יכלו חביריו לעמוד על סוף דעתו [עירובין י"ג:] בחינת הדעת בשורש שהיא ממש תורה שבכתב, ולא היו אצלו שני בחינות – כמה ולבנה, רק שני מאורות גדולים שוין כבראשית הבריאה, ולכן בתורתו היה כתוב **כתנות אור** באל"ף ולא בעי"ן [בראשית רבה כ', כ"ט], וזהו דמיקיים ביה **ועפעפיך** – שהם בחינות התכסות והתעלמות האור והראיה [היינו כשהעפעפיים מכסים את גלגל העין] – אצלו היה **יישירו נגדך**, מיושרין הן בלי שום העלמה, וכל תורתו חקוק על לבו (צ"יין המהדיר כאן לעיין במש"כ הגהמ"ח על מסכת עירובין שם).

ולזה בזמן שבא לעבר שנים, שזהו לגדול הדור שייכא כדאיתא וכידוע, על כן זה הוא רק בארץ ישראל ולא בחוצה לארץ, כי ארץ ישראל הוא בחינת תורה שבכתב, וחוצה לארץ בחינת תורה שבעל פה, אמנם רבי מאיר שאצלו היו שניהם אחת כהנ"ל, הוא היה יכול לעבר שנים גם בחוצה לארץ, וכדאיתא גם ברבי עקיבא (ברכות ס"ג). [בימות קכ"ב]. שירד לעבר שנים בנהרדעא, שגם הוא היה שורש תורה שבעל פה, וזהו תוקף תורה שבעל פה עיבור השנים, הזמן, שניתן לחכמים ששולטין עליה⁸, ודווקא בעת הזה רמזו שכתב מגילה מלבו, כי אסתר סוף כל הניסים [יומא כ"ט]. שניתנו לכתוב, והכל ענין אחד, וד"ל.

ספר אמרי משה עה"ת ומועדים ועניינים לגאה"ג רבי אברהם משה זילבערבערג מליז'ענסק - קראקא ואח"כ בארה"ק - מתלמידי ישיבת חכמי לובלין

ותעמוד בחצר בית המלך הפנימית.

[ובגמרא מגילה ט"ו:] [- ותעמד בחצר בית המלך הפנימית א"ר לוי כיון שהגיעה לבית הצלמים נסתלקה הימנה שכינה אמרה קלי קלי למה עזבתני, [תהילים כ"ב, ב'] וכו'.

אמר זקני הרב הגאון רבי בנימין זאב בלומענפעלד אב"ד דתוך העיר לבוב ז"ל, לפי מה שכתב בבני יששכר [חודש אדר מאמר א' אות ה'] בשם חו"ז רבינו שמשון מאוסטרופולי, שאסתר צעקה א-לי א-לי למה עזבתני, כי 'ישראל' הוא אותיות רש א-לי, ו'מיכאל' אותיות מכ א-לי, וכשישראל חוטאים חס ושלום, לוקח השם יתברך הב' א-לי, מן 'ישראל' ומן המלאך 'מיכאל'

⁷ והנה גם הרמב"ם בהלכות כלי המקדש פרק א' הלכה ג' הביא זה והראב"ד השיג עליו דאיך יתכן מחיה טמאה להביא אל המקדש וכליו, "א"א אין דעתי מקבלת שיכנסו במעשה הקדש דם שום חיה בעולם כל שכן דם חיה טמאה אבל המור הוא האמור בשיר השירים **באתי לגני אחותי כלה אריתי מורי עם בשמי** והוא ממין עשב או ממין אילן וריחו נודף". ושמעתי בזה על דברת הראשונים במסכת ברכות שדברו מזה הלא המה רבינו יונה מגירונדי והרא"ש ז"ל שהביאו, וזה לשונו - [ע"ד הגמרא ברכות מ"ג. דאמר רב חסדא אמר רב ואמרי לה אמר רב חסדא אמר זעירי, כל המוגמרות מברכין עליהן עצי בשמים חוץ ממושק שמן חיה הוא, שמברכין עליו בורא מיני בשמים] "חוץ ממושק הואיל ומין חיה הוא. י"א שהוא זיעת החיה, והנכון יותר שחיה ידועה היא שיש לה חטוטרות בצואר ולשם מתקבץ מתחלה כעין דם ואח"כ חוזר ונעשה מושק", וה"ר מאיר היה אוסר אותו באכילה מפני חשש דם, וה"ר יונה כתב דאפשר לתת בו טעם ולומר דפירשא בעלמא הוא אע"פ שמתחלה היה דם לא חיישינן להכי דבתר השתא אזלינן וכו'".

אמר לי על זה מו"ר הגה"צ רבי שמואל אברהם צבי גרינפעלד זצוק"ל בעל 'מוצל מאש' [היו"ל בימים אלה ע"י בנו יבלט"א הגרש"מ"ח אב"ד אלכסנדר אנטווערפן שליט"א] לפרש בזה הפסוק **מי יתן טהור מטמא לא אחד** דידוע בזה מה שלמד מכאן התנא האלוקי רבי מאיר בעל הנס, שדם יולדת נעכר ונעשה חלב, דבכח התורה אפשר אפילו דבר שהיה אסור מקודם, אבל נשתנה מטבע בריאתו, שהיה דם ונשתנה לדבר אחר, והוא יכול לשמש כקטורת, או כחלב ליונקי שדיים שבפיהם זה ילמדו אחר כך תורה, זהו 'אחד', כח התורה שניתנה מהקדוש ברוך הוא, ולכן גם בעל עבירה גדול ועם הארץ, מהמדריגה הנמוכה ביותר בה הוא נמצא, אם 'פיל' עצמו לתוך התורה, יהפוך להיות כולו מטמא לטהור, כהמעשה הידוע עם גאון ישראל הרבי רבי יהונתן אייבשיץ בעל 'ערוות דבש', שהדבש מהפך כל מה שיש בו לדבש, ורגלי הדבורים שנתפסות בו, וכן העכבר שנפל [עם הפאלינדרו"ם] שכתב בגאונותו - פרשנו רעבתן שבדבש נתבער ונשרף לדבש שנתבער, ולכן נמשלה תורה לדבש וחלב, כאמור **דבש וחלב תחת לשונך**, שעל ידי עמל הלשון, התורה שמכחה למדנו דדם נעכר ונעשה חלב, תפעל פעולתה כדבש להפך את האדם הטמא ביותר לטהור והופך הוא עצמו וגופו לתורה שדברי תורה נבלעים בדמו וגופו, ודפ"ח ויהו שפתותיו הק' דובבות בעולם העליון.

⁸ כדאיתא במסכת ביצה י"ז. בטעם חתימת 'מקדש ישראל והזמנים' ועוד. ובדרש הידוע בקרא דלא-ל גומר עלי דאם עיברו חכמים השנה בתוליה חוזרין וכו'.

המלמד זכות על ישראל, ונעשה מזה חס ושלום 'רש' ו'מך', וזהו שאמרה אסתר א-לי א-לי למה עזבתני, מדוע עזב אותי הב' פעמים א-לי, מן ישראל ומן מלאך מיכאל.

ובזה יש לבאר המדרש פליאה [הובא בבני יששכר שם] ששאלה אסתר מפני מה נתחייבו שונאיהם של ישראל כליה, והשיבו לה מן השמים, - מפני שנעשו ישראל מך ורש, מיד פתחה אסתר ואמרה א-לי א-לי למה עזבתני, עד כאן, והיינו שנשארו מן מיכאל מך ומן ישראל רש, ולקח השם יתברך הב' פעמים א-לי, דפח"ח.

כן יש לומר זה א-לי ואנוהו, - זה א-לי, שאם יתן השם יתברך בחזרה השני א-לי מן ישראל ומן מלאך מיכאל, אזי ואנוהו במצות [שבת קל"ג:] כי לישראל יהיה מלאך מיכאל מליץ טוב בעבורם, דברי פי חכם חן ושפתים ישיק.

ספר מהרש"מ הכהן על המועדים לפורים עמ' קמ"א לגאה"ג רבי שמואל מאיר הכהן האללענדער אבד"ק אמסאנא וטשערנאוויץ הו"ל ע"י ידידינו רבני מכון 'מהרש"מ הכהן' להוצאת כת"י הגאז"ל

ויקח מהן את הלבוש ואת הסוס.

הג"ה. ובש"ס מגילה ט"ז. - אזל אשכחיה וכו' אמר ליה [המן למרדכי] קום לבוש הני מאני וכו' [היינו לבוש מלכות וכו'] אמר ליה לא יכלנא עד דעאלנא לבי בני ואשקול למזיא דלאו אורח ארעא לאשתמושי במאני דמלכא הכי, שדרה אסתר ואסרתינהו לכולהו בי בני ולכולהו אומני, עייליה איהו לבי בני ואסחיה ואזל ואייתי זוזא מביתיה וקא שקיל ביה מזייה [היינו שאמר מרדכי להמן שלא יכול ללבוש בגדי מלכות מבלי שיסתפר שער וצפרניים וירחץ, ואסתר גזרה לנעול כל הספרים ובתי המרחץ והוכרח המן עצמו לעשות כל זאת למרדכי וכל זאת שיתבזה] עד כאן.

ובביאור הדבר מה ראו על ככה ומאי נפקא מינה במעשה זאת, כתב היערות דבש בסוף חלק ראשון וזה לשונו - כי כבר כתב בעל מנות הלוי כי נראה כי היה שם בשושן הספרים ישראלים כי הגוים, לא היתה אסתר עושה להסתירם [היינו שינעלו חנויותיהם] לבל ירגישו כי היא בעצה עמוקה עם מרדכי, וכבר כתב היפה מראה כי בגולה עשו שני ימים טובים של גלויות, ואם כן היה ט"ז בניסן שהיה עובדא דמרדכי ביום טוב שני של פסח, ואם כן איך יספר שהוא מלאכה דאורייתא וכו'.

וכבר נודע מה שכתבו האחרונים כי מותר ליהודי להניח לחתוך הצפרניים על ידי נכרי בשבת כי מסייע אין בו ממש וכו'¹⁰ ולכך אסתר לא רצתה שיעברו היהודים יום טוב שני, ואם ימאנו לספר לו למרדכי ילשין המן למלך, - הוא הדבר אשר דיברתי ודתי המלך אינם עושים לספר לאיש אשר המלך חפץ ביקרו, ולכך צותה להטמין כולם שלא ימצאם המן, ובעל כרחו יצטרך הוא לספר, והיה מרדכי יוצא ולא נעשה איסור על ידי ישראל, עד כאן לשונו ודפח"ח.

אמנם נשאר לבאר למה הכניסה את עצמה אסתר יותר מכולם, והלא דניאל מסריסי המלך היה וגם אליו נגלה כל זאת, ולמה לא נתן הוא הציווי לזה, וגם אליו היו שומעים המספרים הישראלים להטמין את עצמם.

ואקדים הש"ס [מגילה דף ט"ו. ובמדרש רבה] - כיון שהגיעה אסתר לבית הצלמים נסתלקה הימנה שכינה ואמרה - שמא אתה דן שוגג כמזיד ואונס כרצון, וכבר נאמר בזה הרבה ואען גם אני חלקי בזה, דבאמת הקשו בש"ס [סנהדרין ע"ד:] - והא אסתר פרהסיא הוה [היינו ואיך היה מותר לה לעבור על דת להיבעל לגוי], אמר אביי אסתר קרקע עולם היתה ולא עבדה מעשה, ועד כה חשבה היא את זאת לאמתלא גדולה שלא חטאה כלום כיון שלא עשתה שום מעשה בכל עניניה עד עת הזאת¹¹, אמנם כשהגיעה לבית הצלמים ונסתלקה הימנה שכינה אף שגם כאן לא עשתה שום מעשה, אז נפל פחד עליה וחשבה, - אם כן שבלא מעשה גם כן יש עונש, גם חטאתה צפונה ותיענש עליו, לכן צעקה - שמא אתה דן שוגג כמזיד ואונס כרצון, הלא שוגג הייתי שחשבתי מותר, וכאשר באמת לא נסתלקה שכינה רק מכח טומאת הבית.

ולהסיר הספק מכל וכל מלבה, נתחכמה לברר הדין על פי מרדכי ראש הסנהדרין וצותה שיטמינו המספרים ויהיה מוכרח המן בעצמו לספר, ומרדכי לא יעשה מאומה והוא כעין ההיתר דאסתר שלא עבדה מעשה, ואז תראה אם יניח מרדכי את המן לספרו שבלי עשית מעשה מותר, אז גם היא לא עשתה מעשה ולא חטאה, ואם לא יניח מרדכי את עצמו, בעל כרחך שגם בלא מעשה חייב, גם היא חטאה, וממילא כאשר ראתה שמרדכי התיר לעצמו, גם היא התנחמה בזה עד כאן הג"ה.

ספר פרי חיים על מגילת אסתר לגאה"ג רבי חיים קנאללער מפרעמישלא

אם מזרע היהודים מרדכי.

הרב הגאון המפורסם רבי מאיר שפירא אבד"ק לובלין ז"ל אמר, כי הנה בעת שבא המן לקרוא למרדכי, למד מרדכי עם ילדי ישראל דיני העומר, כי היה זה ביום שני של פסח, יום הקרבת העומר, וגם למד דיני קמיצה.¹²

⁹ עיין שם בד"ת שנדפס מיד אחר ד"ת זה [עמ' קמ"ז] והוא רשימת דברים שנכתבו בלשון אידיש, מה ששמע הגאז"ל מילה במילה מפי הה"ק מבעלזא דפורים תקנו ישראל מחשבה דיבור ומעשה ועל ידי איתערותא דלתתא נגאלו, והדברים שמחים ומאירים עי"ש. [אגב, הה"ק קוה"ק מרן מהר"א מבעלזא זי"ע נתן ברכתו להגהמ"ח להדפסת ספרו 'מהרש"מ הכהן' עה"ת על בראשית].

¹⁰ הנה זו היא מחלוקת הפוסקים, דהנה הסורי זהב ביורה דעה סימן קצ"ח סקכ"א פסק דאסור לעשות כן דהוי כמלאכה ממש הסיוע וכו', אבל המגן אברהם באו"ח סימן ש"מ, וכן הש"ך בנקודות הכסף באו"ח שם שהשיג על הטו"ז, ופסקו דמותר לומר לעכו"ם וכו' והחכם צבי בתשובה [פ"ב] השיג על הש"ך בנקה"כ וס"ל כהטו"ז.

¹¹ ולהעיר מתלמוד ערוך לכאורה, שדרשו ז"ל על 'שלא כדת', [מגילה ט"ו.] דעד עכשיו באונס ועכשיו ברצון. ועיין שו"ת שואל ומשיב למרנא בעל 'שואל ומשיב', תניינא חלק ד' סימן ד' שביאר באריכות נפלאה דעת אסתר המלכה.

¹² וכמבואר במכילתין [מגילה ט"ז]. - ויקח המן את הלבוש ואת הסוס אזל אשכחיה דיתבי רבנן קמיה ומחוי להו הלכות קמיצה לרבנן כיון דחזייה מרדכי דאפיק לקבליה וסוסיה מיחד בידיה מירתת אמר להו לרבנן האי רשיעא למיקטל נפשי קא אתי זילו מקמיה די לא תכוו בגחלתו. בההיא שעתא נתעטף מרדכי וקם ליה לצלותא אתא המן ויתיב ליה קמייהו ואוריך עד דסליק מרדכי לצלותיה אמר להו במאי עסקיתו אמרו ליה בזמן שביית המקדש קיים מאן דמנדב מנחה מייתי מלי קומציה דסולתא ומתכפר ליה

ואמרו במדרש [בראשית רבה ס"ה, כ'] **הקול קול יעקב** – בזמן שקולו של יעקב מצוי בבתי כנסיות אין הידים ידי עשו, אך אם אין לומדים תורה ידי עשו שולטות, ולכן היה מרדכי עוסק ולומד עם תינוקות של בית רבן את דיני העומר, כדי שלא ישלוט עליו זרע עמלק הבא מעשו הרשע.

ולפיכך אמרה זרש אשתו, - **אם מזרע היהודים מרדכי**, שבא מזרע היהודים ולומד תורה עם זרע היהודים, והקול קול יעקב נשמע בבתי כנסיות ובתי מדרשות, אזי 'אין הידים ידי עשו' ואין ידי עשו, ואין ידי עשו יכולות לשלוט, ואם כן **נפול תפול לפניו ודו"ק**, דפח"ח ושפתיים ישק¹³.

ספר מהרש"מ הכהן על המועדים לפורים עמ' קמ"א לגאה"ג רבי שמואל מאיר הכהן האללענדער אבד"ק אמסאנא וטשערנאוויץ הו"ל ע"י ידידינו רבני מכון 'מהרש"מ הכהן' להוצאת כת"י הגאז"ל

[בתפילת על הניסים] **ואתה ברחמיך הרבים הפרת את עצתו וקלקלת מחשבתו.**

כפל הלשון במילות שונות, והוא, דהפרה, שייך בעוד הדבר בקיומו, וכמו שכתבו הפוסקים בעל בלשון הפרה¹⁴, לפי שאין צריך פתח חרטה [בהפרה] והנודר עדיין בדעתו הראשונה, בזה נופל לשון הפרה.

והנה הפור אשר הפיל המן היה, כי בחודש אדר לא היה לישראל התגדלות ושידוד המערכה לטובה, שבשאר חדשים לא מצא כזה [עיינן אסתר רבה ז', י"א, מגילה י"ג]: ולכן היה עצתו בזה עצה נכונה לרעה, כדבאמת היה מקום חס ושלוש שיתקיים מחשבתו, לולי שה' ברחמי קם לישראל להפר עצתו בזה, אם כי לא היה להם מימות עולם כזה, אמנם מיום ההוא ולהלאה שוב אין מקום כלל לחשוב מחשבה כזו כלל עוד על ישראל, שכיון שכבר נעשתה תשועה גדולה בישראל כזו גם בחודש הזה, אם כן הרי גם על חודש אדר אין תקוה לשונאי ישראל חס ושלוש לשלוט בהם, כמו שלא חשב המן על שאר חדשי השנה.

ובזה יובן מה שאמר [יומא כ"ט]. – אסתר סוף כל הניסים, שהכוונה הוא שכל הניסים הם שידוד המערכה והפיכת הטבע, אמנם נודע כי בימי הגלויות קשה להמצא כן, וידוע מה שכתב הר"ן [בדרשות דרוש ח'] דבימים שכבר ארעו ניסים ונשדד המערכה, שוב הדבר נקל שגם כן יהיה עוד כן בימים הבאים, וזהו שאמרו [ראש השנה י"א]. בניסן נגאלו ובניסן עתידין להיגאל¹⁵, ולכן בחודש אדר שלא היה עוד נס כזה, התחכם המן והיה סובר שלא יועיל להם, ועל כן עתה בחודש אדר כבר נעשה גם כן נס, שוב עתה גם בחודש אדר שוב נקל להתעורר נס בימים, ועל כן אסתר סוף כל הניסים, שמיום ההוא ולהלאה לא יהיה עוד נס חדש שלא היה כמוהו לעולמים.

וזהו שאומרים שאז הפרת עצתו, שאז היה העצה בתוקפה ובגבורתה, והפרת אותה, אם כי היה מקום לחול הגזירה, ומיום ההוא ולהלאה קלקלת את מחשבתו, שכבר אין מקום למחשבה זו לחול, כיון שכבר היה להם ישועה בימים האלה, אם כן שוב אין להפיל פור הגורל אף על חודש אדר.

וזה שדרשו חכמינו זכרונם לברכה [מגילה י"א]. [במזמור [תהילים קכ"ד, ב'] לולי ה' שהיה לנו בקום עלינו אדם זה המן, וסיים שם [פסוק ז'] הפח נשבר ואנחנו נמלטנו, ולכאורה מה עניינו למשל שבירת הפח, ולדרכינו נכון הוא, דכמו שנשבר הפח שוב הציפור בטוח שלא יפול עוד בו, ושמחתו כפולה מה שכבר ניצל ושוב לא יפול במצודה, כמו כן אנחנו, מלבד מה שנצלנו לשעתו גם כן אנו בטוחים שלא יהיה פח זה למוקש עלינו, כי כבר נהפך החודש לשמחה וליום טוב, והבן כי הענין המבואר נכון מאוד.

ספר תפוחי זהב עה"ת ודרשות לגאה"ג רבי צבי הירש הלוי העללער חריף אב"ד בבריגל ור"מ בבראד ואח"כ באונגוואר – באניהאד ואויבן ישן היא בודאפעסט

אמר להו אתא מלי קומצי קמחא זיכנו ודחי עשרה אלפי ככרי כספא דידי אמר ליה רשע עבד שקנה נכסים עבד למי ונכסים למי. ע"כ.

¹³ ואני אבוא למלאות את דברי הרב הגדול רביה דרבי מו"ר בעל שבט הלוי זיע"א, דכפי הנראה להכי חבבו גדולי הדורות לחדש חידושי תורה בדרך פרד"ס על המגילה וחיברו עליה חיבורים כדוגמת 'מחיר יין' ומנות הלוי ועוד, לפי שבדרך אפשר ייתכן לומר שאסתר, ככל הני נשים צדקניות ידעה והכירה בכחה הרב של תפילה וזעקה לפניו יתברך, אבל מרדכי הצדיק ידע תורה מגינא ומצלא, ולהכי הקהיל קהלות ברבים וידע שבכח התורה בודאי יתבטלו כל הגזירות [וכמו שאמר רבינו בעל שבה"ל זיע"א פעמים רבות מספור בשם רבו הגה"ק רבי שימעלע מזעליחאו שלעת הגאולה לא ישארו בעולם שום כוחות חוץ מכח התורה], ולהכי סלסלו ופלטו בדת נפש משיבת בענייני ופסוקי המגילה לאשר שעשועי תורה, ונשלמה פרים שפתינו, הן היו לנו לישועה.

ושמעתי בשם הבה"ח משה פולק נ"ו, איני זוכר בשם מי מגדולי הדורות אמרו, שקדושת בית המדרש משפיעה אפילו על גוי, וחיפשנו ראייה לדבר זה מדברי חכמינו זכרונם לברכה, והנה מצאנו מאמר חז"ל זה, שמיד כאשר נכנס המן הרשע ימח שמו לבית המדרש, השפיע עליו כח קדושה זה, והבין בטומאתו אשר 'מלא קומצא דיכנו ודחיא עשרת אלפים כיכר כסף וכו', והנה יש להוסיף כי הביא קדושה זו עמו הביתה, כאשר השפיע זה על זרש אשתו, שהבינה אף היא לפתע כח התורה, ולכן אמרה **נפול תפול**, והיינו דעד השתא זעקו 'מלכא עילאה גבר' וכו' והוצרכו לכח התפילה וכולי האי ואולי, אמנם כאשר צירף מרדכי היהודי לזה את כח התורה [וכח התורה במסירות נפש ביותר], אם כן, נפילתך ודאית, ולכן אמרה **נפול תפול**, נפול בזכות כח קול צום וממון, **תפול** בזכות כח לימוד התורה, ונחמד בס"ד.

¹⁴ מתוך הערת המהדיר והעורך הג"ר שלמה בינעטה דומ"ץ בעלזא בירושת"ו וראש ישיבה דחסידי בעלזא בביתר: רש"י במדבר ל', ב' על הפסוק **זה הדבר אשר צוה ה'**, דהחכם בלשון התרה ובעל בלשון הפרה ואם חלפו אין מותר ואין מופר, כדאיתא בנדרים ע"ח. ובבא בתרא ק"כ.

¹⁵ הנה הן הן הדברים מה שכתוב בסה"ק נועם אלימלך שהבאנו על עובדא דרבי פנחס בן יאיר שבקע נהר גינאי בקל מחמת שכבר עשה כן משה רבינו, וכן בהעמדת חמה, וכו', וכן הם דברי הר"ן שם וכעין זה בסה"ק קדושת לוי והדברים ידועים.

יכתב ככל אשר צוה המן.

שמעתי מכבוד קדושת מורי ורבי הרב מבארניב זצוק"ל¹⁶, בשבתי אצלו בליל התקדש חג בלילא דפסחא כשהגיע רבי באמירת הגדה לפיוט ובכן ויהי בחצי הלילה ונאמר שם שנאה נטר אגגי וכתב ספרים בלילה, אמר לי רבי, - פעם אחת תיכף אחר פסח נסעתי לכבוד קדושת דודי האדמו"ר הגאון הקדוש בעל אמרי נועם זצוק"ל מדז'יקוב, ותיכף כשראה אותי אמר לי בליל פסח זה הזכרתך באמירת הפיוט הזה הנזכר לעיל, והיה משתוקק לראותי ולשאול אותי אולי אני זוכר ויודע מקור מחז"ל לדברי פיוט הלזה.

[כי דודי זצוק"ל היה תוקע עצמו תמיד מאוד להבין הפיוטים והשירים של הקדמונים, ואמר לי דודי זצוק"ל שמי שאינו בקי בשני התלמודים בבלי וירושלמי וכל המדרשות חז"ל, אי אפשר לו להבין פירושים, כי כל דברי קדשם נבנו ויסדו על דברי חכמינו זכרונם לברכה, וכל שכן לירד ולהבין עומק כוונתם בפיוטיהם].

והוא לא זכר ולא מצא מקור מחז"ל על דברי פיוט הלזה, ושאל שאל לכמה תלמידי חכמים ואין מגיד לו, ולכן חיכה עלי אולי אדע אני מקורו מחז"ל על זה, ואמר לי רבי, - ברוך השם, הנה על המקום נזכרתי בתחילת דברי פתיחתא אסתר רבה [סימן א'] וזה לשונו - רב פתר קרייה בהמן וכו' ופחדת לילה ויומם [דברים כ"ח, ס"ו], בשעה שהכתבים פורחין. וקלסיה דודי זצוק"ל מאוד, עד כאן לשונו. [אוצרות ירושלים חלק א', עמוד ט"ז].

ספר חמרא טבא על התורה והמועדים לגאה"ק רבי אברהם שמחה הורוויץ זיע"א אב"ד בארניב ואח"כ בירושת"ו

ואגב חיבת הקודש ולכבוד יו"ד הצדיק נביא כאן עוד ד"ת מהגאה"ק לחודש אדר

אז ימלא שחוק פינו וגו' [תהילים קכ"ו, ב'].

יש לרמז כי לעתיד יהיה השם שלם, אשר בזמן הזה אמרו חכמינו זכרונם לברכה [תנחומא כי תצא י"א] - כל זמן שזרעו של עמלק בעולם לא יהיה השם שלם וכו'.

והנה השם הוי"ה ברוך הוא במלואו ובהכאה עולה אמר"ת¹⁷, בסוד [תהילים י"ח, ל"א] אמרת ה' צרופה כידוע מספרים הקדושה [עייני אמרי נועם פרשת כי תשא ד"ה א"י כי המשכן], ועצם מספר הזה עולה ימלא שחוק פינ"ו, שאז יהיה השם שלם, ותפס לשון שחוק ככתוב בספר יצירה [פרק ה'], - המליך אות ק' בשחוק וברא בו אדר, ובאדר היה הנס בביטול זרע עמלק, והיה מאיר גם אתון ו"ה מהשם, אשר אלו אתון ו"ה במילואם ובהכאה על דרך הנ"ל¹⁸ גימטריא ר"ה, והוא גימטריא אדר שבו היה הנס, ונרמז בפסוק אז ימלא שחוק פינו, שגם אתון ו"ה הרומז באדר המיוחס אל השחוק, גם אלו אותיות ו"ה יהיו בחבורה חדא עם אתון י"ה, אשר רמזנו כל השם בתיבת ימלא שחוק פינו כנ"ל, שיהיה השם שלם במהרה בימינו אמנ.¹⁹

ספר חמרא טבא על התורה והמועדים לגאה"ק רבי אברהם שמחה הורוויץ זיע"א אב"ד בארניב ואח"כ בירושת"ו

ונשמע פתגם המלך אשר יעשה בכל מלכותו כי רבה היא.

...והנה מפני שידעתי שאגרת זו תגיע אליך ביום שמחת הפורים, על כן לקיים משלוח מנות איש לרעהו, אכתוב לך מילתא דבדיחותא על דרך ההלצה ששמעתי בילדותי מפי החסיד ר' יוסקי הנזכר, בעת עלותו הבמתה לדרוש בפורים, כי שנים רבות היה רב דפורים בעירנו. ואף שאמר דבריו בדרך בדיחותא וגיחוך, חביבין עלי שיחת חולין של תלמידי חכמים ישישים חסידים מדור הישן זקנים שבאותו הדור ששימשו לפני בעלי רוח הקודש. פתח ואמר, הנה איתה בש"ס (בבא מציעא כ"ג): בהני תלת מילי עבידא רבנן דמשני במילייהו, ואחד מהם הוא בפוריא. והנה דברי רש"י ותוספות ז"ל דחוקים מאוד, כי היתכן שישאל צורבא מרבנן איש לרעהו דברים כאלה, וכל עין באמת וצדק יראה שהפירוש האמיתי והנכון הוא פירשו של הרב מהרש"א ז"ל (שם) כי מילת בפוריא פה היינו בפורים, כאומרם ז"ל (מגילה ז:): חייב איניש לביסומי בפוריא. אך ביאור המאמר נראה לי דאיתא בירושלמי (פרק ח דשבת) ר' יונה לא הוי שתי מפסחא לפסחא והוי חזיק רישיה עד עצרתא. ולכאורה יש להבין מדוע לא דחק ר' יונה את עצמו לשתות גם בפורים כי הרי חייב איניש לבסומי בפוריא וכו'. אך ר' יונה סובר דתלמיד חכם לא ישתה בפורים עד דלא ידע כי יוכל לבוא לבזיון התורה, אכן מפני שהוא יוהרא להחזיק עצמו לתלמיד חכם, על כן אמרו שאם מושיטין לו כוס יין לשמחת פורים מותר לשקר ולומר שכבר שתה די. וזהו שאמרו דעבידי רבנן דמשני במילייהו בפוריא.

עוד פתח פיו בדרך הלצה, ואמר על דרך הצחות, הנה כתוב (אסתר א, כ) ונשמע פתגם המלך כי רבה הוא, דהנה באמת בדבר זה אם גם תלמיד חכם חייב לשתות עד דלא ידע וכו', הוי בזה פלוגתא בין הירושלמי והבבלי, דהנה כבר אמרנו שר' יונה שהיה מהאמוראים הירושלמיים סובר שאין לתלמיד חכם לשתות בפורים משום כבוד התורה, דאם לא כן בוודאי היה

¹⁶ הוא ניהו הה"ק רבי אברהם שמחה בהה"ק ר' ישראל מבארניב נכד הה"ק הר"א מדז'יקוב והה"ק מראפשיץ זיע"א, שיומא דהלולא דיליה חל בשבת קודש ט"ו אדר.

¹⁷ הערת המהדירים - במילוי אלפיי"ן, היינו יו"ד פעמים יו"ד, עם ה"א פעמים ה"א, עם וא"ו פעמים וא"ו, עם ה"א פעמים ה"א, עולה תרמ"א.

¹⁸ היינו וא"ו פעמים וא"ו עם ה"א פעמים ה"א עולה ר"ה.

¹⁹ והנה כד נידוק בחושבנא - אמר"ת עולה שמן או שמים - או זכר ונקבה יחד עם מאיר, [או זכר ונקבה ברא"ם עם ג' כוללים ואותיות ברא"ם] והנה 'שמן מאיר' הוא לחיבורי חנוכה ופורים, או לרמזו האי עובדא דהתנא רבי מאיר שכתב כל המגלה מלבו כמבואר בפנים ממגילה י"ח: דשמן מרמז לחכמה וכו' והאיר לו בחינת התורה שבכתב ושבעל פה וכו' ודו"ק.

והנה ייתכן לומר דעמלק עה"א ועה"כ ו'אדר' הוא גי' שמ"ה [ע"ד 'אין הש"ם שלם'] וכאשר יתקנו הניה"ק מפגם הברית בזכות חיל בלע ויקיאנו העולה בגי' עה"א שמ"ו [ע"ד ביה-שמ"ו ועלו לפניו שעי' התיקון סר עצבות ונהיה בשמחה של מצוה] ויהא זה ההמתקה לקליפה זו בסייעתא דשמיא במהרה בימינו אמנ. והנה המתקה זו יש גם בשם י"ה בהכאה על דרך הנ"ל [רמז בקרא ד'ועלו לפניו] ושחוק - אדר - י"ה עולה אמר"ת, ודו"ק. והשי"ת יצילנו משגיאות ויזכנו לזה.

שותה בפורים כמו שדחק לשתות בפסח. אבל שיטת הבבלי אינו כן, כדאמרין דרבה, שהיה מגדולי האמוראים הבבלים שתה עד דלא ידע, ומי לנו תלמיד חכם גדול יותר מרבה. ועל כרחק דרבה לא סבר לה להא דר' יונה, (והנה הרי"ף פסק כרבה, אמנם רבינו אפרים תלמידו השיג עליו כמו שכתב הר"ן. והעניין לדעתי כי ידוע פלוגתת הרי"ף והרמב"ם, דהרי"ף סובר שכל מקום דאיפלגו הירושלמי עם הבבלי אזלין בתר דברי הבבלי, אבל הרמב"ם סובר דאזלין בתר ש"ס דירושלמי, ואם כן הרי"ף לשיטתיה שפיר פסק כהך דרבה), אלא סבירא דגם תלמיד חכם מחוייב לשתות עד דלא ידע.

והנה איתא בגמרא (קידושין דף ל"ג): דכבוד מלך שקול ככבוד התורה, ולפיכך שלחה ליה ושתי לאחשורוש אבא שתי ולא רווי, כי היא היתה סוברת דמלך אסור לו לוותר על כבודו ולשתות לרוויה אפילו בשמחה היותר גדולה, אבל אחשורוש פסק כרבה, שגם איש מכובד מותר לעת מצוא לשתות עד דלא ידע, ולפיכך אחר שעשה משפט כתוב בושתי, יצא פתגם המלך בכל מדינות מלכותו כי רבה הוא, דאתיה כוותיה דרבה, וקיימא לן להלכה כרבה ולא כרבי יונה, כי כן עבד עובדא בנפשיה ומעשה רב, וכיון דמלך מותר לשתות אם כן גם תלמיד חכם מותר לשתות, כדמבואר בריש פרק שבועת העדות דכבוד מלך וכבוד התורה שווין וכו' וכו'. עד כאן דבריו בדרך בדיחותא²⁰.

שו"ת יד חנוך סוף סימן ד' לגאה"ק רבי חנוך העניך מאייער אב"ד סאסוב ובסוף ימיו אב"ד קערעצקי²¹

תהא נשמתם צרורה בצרור החיים

לע"נ מרן הגאה"ק רבי צבי אלימלך ב"ר פסח אב"ד דינוב ובעל 'בני יששכר'
לע"נ מרן הגאה"ק רבי נפתלי צבי בהגאה"ק רבי מנחם מענדל אב"ד ראפשיץ ובעל 'זרע קודש'
לעילוי נשמת מרן הגאה"ק רבי אליעזר בהגאה"ק רבי נפתלי צבי הורוויץ אב"ד דזיקוב
מרן הגאה"ק רבינו מאיר בן הגאה"ק רבי אליעזר הורוויץ אב"ד דזיקוב ובעל 'אמרי נועם'
מרן הגאה"ק רבינו משה בן הגאה"ק רבינו אליעזר הורוויץ אב"ד ראזוואדוב
מרן הגאה"ק רבינו יהושע בן הגאה"ק רבינו מאיר הורוויץ אב"ד דזיקוב ובעל 'עטרת ישועה'
אחינו הגאה"ק רבי אברהם שמחה אב"ד בארניב [ליל שב"ק ט"ו אדר]
מרן הרה"ק רבי דוד משה בן הרה"ק רבי אליעזר זאב ראזענבוים מקרעטשניף זיע"א
מו"ר הגאון האדיר פוה"ד ובעל 'שבט הלוי' הגה"ק רבינו שמואל בן רבי יוסף צבי הלוי וואזנר זיע"א
מו"ר בנו הגאון האדיר בעל 'מחשבת הלוי' הגה"ק רבינו חיים מאיר בן רבינו שמואל הלוי וואזנר זיע"א
מו"ר הגמ"ר ר' שמואל אברהם צבי ב"ר משה חיים גרינפעלד זצ"ל בעל 'מוצל מאש'

מרת חנה ב"ר מנחם צבי

לע"נ הרה"ח ר' מרדכי אברהם יצחק בן יבלט"א ר' אביגדור אהרן קליין הי"ו
ע"נ הגה"צ רבי אברהם אליהו בן מרן רבינו שמואל הלוי וואזנר זצוק"ל
הרה"ח ר' אברהם ביבלט"א מנחם הכהן שפיצער ז"ל
הבחור צבי שמעון ז"ל ביבלט"א ישעיהו הכהן זורגר

לע"נ רבי אלופי ומיודעי הגאון החסיד רבי מרדכי דוד בן הרה"ח רבי אפרים צוויבל זכר צדיק לברכה
לע"נ רבי אלופי ומיודעי תלמיד מובהק למרן השבה"ל הרבני החסיד הרב ר' אברהם יהודא בהרה"ח ר' עמרם גאלדשטיין ז"ל
לע"נ הרבנית הצדקנית מרת חיה חנה טווערסקי ע"ה בת הגה"ק רבינו משה יהושע בעל 'ישועות משה' מוויזניץ צוקללה"ה
ולעילוי נשמות כל אחב"י שנעקה"ש ולרפואת כל הפצועים ולזכות כל אחב"י הנתונים בצרה ובשביה וכל בני ישראל די ככל אתר ואתר הקב"ה ישמרנו מכל צרה
וצוקה ומכל תקלה וכל קטטה ומכל נגע ומחלה ומכל פחד ובהלה ויפרוש עלינו סוכת שלומנו בכיאת גוא"צ ברחמים גדולים בב"א

לכל ענייני הגיליון ניתן לפנות אל המערכת
agalitsyaner@gmail.com

יו"ל ע"י מערכת "א גאליציאנע שטיקל תורה"
עורך הגליון:
הר"ר חיים משה הכהן זורגר הי"ו

²⁰ הנה החסיד הנ"ל הרב יאסקי מבראד היה מסתופף בצל הרב הקדוש הרב שר שלום מבעלזא צוק"ל גם כן אבל היה בן ביתו של הרה"ק רבי מאיר מפרעמישלאן כמו שכתב שם בתחילת התשובה.

²¹ הרב הגאון הקדוש חנוך העניך נולד בעיירה סאסוב בג' באלול תרמ"ד. הוא התייתם מאביו בגיל חמש וגדל בבית סבו, הרב הגאון הקדוש שלמה מאייער, ונכדו של חתן הרב הקדוש הרב שר שלום מבעלזא - הרה"ק רבי חנוך בעל 'לב שמח' מאלעסק זיע"א, בהיותו בן 13 הוסמך ע"י גאה"ג רבי יצחק שמלקיס אב"ד לבוב וע"י גאה"ג בעל "הרי בשמים" אב"ד סטאניסלאב. בשנת תר"ס, היה לחתנו של קרובו הגאון הקדוש רבי חנניה יום טוב ליפא טייטלבוים מסיגט (מרן הקדושת יום טוב זצ"ל) ונסמך על שולחן חותנו 4 שנים. היה אב"ד ק"ק סאסוב ושימש בבית הדין של סבו. בתרע"ט, עם פטירת סבו, בשנת תרע"ט, החל לכהן בקודש להנהיג עדה.

בתרפ"ג, נאלץ לברוח משתגלה שהסתיר בבית מדרשו משתמטים מהצבא הפולני. הוא התיישב בכפר קרצקי והקים שם מרכז חסידי וישיבה. היו היה אב"ד ור"מ והיו לו חסידים רבים. הרב עודד את חסידיו לעלות לארץ ישראל אחר חתונתם. משנפטרה אשתו נשא את מרת ברכה בת הה"ק רבי יצחק מאיר הגר מסטנביץ.

הרב היה ידוע כבקי וידען נפלא בכל מכמני התורה; ש"ס בבלי וירושלמי, מדרשי חז"ל, ספר הזוהר וכתבי האר"י ז"ל ושאר ספרי המקובלים. הרב היה מחדש נפלא בהלכה ובאגדה והיה מעלה כל דבריו על הכתב. הוא חיבר את הספר "הגהות עין חנוך" על מדרש רבה, רמב"ם, שולחן ערוך ועל ספר שם הגדולים. הוא כתב ביאור בהלכה ובאגדה על מסכתות רבות בש"ס וכן כתב עוד המון חידושי תורה, בכל המקצועות, שרובם הגדול אבדו בימי הזעם.

בקץ תש"א, הסתתר כי נכלל ברשימת המיועדים לגירוש לפולין, בהיותו נתין זר, ועבר לבנו הגאון רבי יואל שהיה אב"ד בעיר קירלהאז. בשנת תש"ב חלה רבי חנוך העניך והועבר לבית חולים בבודפשט, שם נפטר, במוצאי שבת ז' בחשוון תש"ג, מיד לאחר שנטל ידיו וסיים את ההבדלה. אשתו השניה נספתה באושוויץ.

בנו, הרב יואל, הספיק להטמין בכלי בתוך הקרקע את כתבי אביו שהיו בידו, מספר ימים לפני שהובל עם משפחתו ועם קהילתו להשמדה באושוויץ. כתבים אלו, ובהם דפים נפרדים וקרועים ממחברות וקונטרסים, נותרו לפליטה ומהם הודפס הספר 'שו"ת יד חנוך על ארבעת חלקי השו"ע'. כן הודפס ממעט כתביו שניצלו הספר "עיר חנוך" על התורה, דרשות ומועדים. וחבל על שאר כתביו דאבדין ולא משתכחין.

לאחר המלחמה, חזר הרב יואל עם פליטי החרב לסטמר, וחיפש את ספרי אביו, בבית אחיו הגאון הצדיק ר' יום טוב ליפא מאייער-טייטלבוים אב"ד סעמיאהלי וחתן דודו האדמו"ר מסטמר זי"ע, אך רוב רובם של הכתבים אבדו, כך שלא היה ניתן לקיים במלואה את צוואת אביהם הקדוש שביקש ממש לפני פטירתו שידפיסו את כתביו הרבים.

תולדות הרב הי"ד, מאת יוצאי חלציו ותלמידיו, הובאו בסוף הספר "שאלות ותשובות יד חנוך".